

Schools krediet verblijdt ons niet

| Lut Maertens & Renaat Vandevelde |

Lenen bij mevrouw Leexia is als lenen bij een vriendin. Maar die vriendin vertelt er wel niet bij dat ze hoge rentes hanteert. Van de regen in de financiële drop, ook al krijg je even het fijne gevoel financiële ademruimte te hebben. Voordat de astma-aanval opnieuw komt opzetten.

© Omar Bajrcena

Alle banken hebben consumentenkredieten in hun portefeuille. Op zich is daar ook niks mis mee. Kredietverlening behoort tot één van de kernactiviteiten van het bankwezen. Nieuw is echter dat een bank de start van het nieuwe schooljaar aangreep om promotie te maken voor een bepaald kredietproduct, met name een schoolse lening. Dat in een jaar waarin onze sociale beweging de armoedebestrijding op het voorplan zet. Zet de tering naar de nering... of toch niet: opteer voor een schoolse lening? Want de oplossing voor vele gezinnen is in zicht: een kredietopening op korte termijn om de bijkomende kosten bij het begin van het schooljaar te overbruggen.

Bepaalde groepen ouders kregen dus doelgericht een leuk informatiefoldertje in de bus. Hoeveel te lenen valt, hoe flexibel de opname en de terugbetaling wel niet is en ja, vooral het begrip dat kinderen 1 september toch duur maken. De reclamebrochure verzweg de kleine lettertjes. Vanzelfsprekend, men werd doorverwezen naar het internet. De informatie zoeken die je nodig hebt, veronderstelt nog enkele doorklikken. 'Lager geschoolden missen de competentie om op het net informatie te (gaan) zoeken ter verbetering van hun maatschappelijke positie', aldus de Studiedienst van de Vlaamse Regering.¹ Geen nood, in elke bank staat een consulent klaar om, op basis van het gezinsbudget, een aangepast financieringsvoorstel te doen. Voor gewone bankverrichtingen bestaat niet langer een loket, om krediet te verlenen daarentegen wordt een werkkraacht ingezet. Vormen deze formules een oplossing? Doet men er de te bereiken doelgroep een plezier mee?

Krediet, veeleer makkelijke regel dan uitzondering

Het cijfer is gekend. In ons land leeft ongeveer 15% van de bevolking onder de armoedegrens. Velen van hen gaan gebukt onder een schuldenberg.² Een 30-tal % van de bevolking zou dan weer het water boven de lippen staan: deze 'net-niets' flirten met de armoedegrens.³ Dat weegt, zeker in een tijd waarin, bij monde van de Franse socioloog Baudrillard, mensen hun identiteit ontlenden aan de goederen die zij kopen. Pech voor ene François Lyotard: de ideologieën zijn niet aan het eind van hun latijn. Consumentisme is de nieuwe grote ideologie: doorheen het koopgedrag kan de hedendaagse mens zich verwerkelijken. Het hoeft geen verwondering te wekken dat in een dergelijke context schuldenaars niet langer beperkt blijven tot de marginaal of gokverslaafde. Het kan iedereen overkomen, want consumeren is een must. De samenleving accepteert het kopen op krediet.

Lut Maertens
is adviseur op de ACW-studiedienst.

Renaat Vandevelde
is adviseur op de ACW-studiedienst.

Ook de aard van de kredietproducten veranderde sterk: van lang- naar kortlopende kredieten. Vroeger beperkte de consument (of de Vlaming met gezond boerenverstand) zich nog tot een lening voor de aankoop van een huis of auto. Wij hadden een baksteen in de maag, het verwerven van een eigen woning vormde de kern van het huisvestingsbeleid en veel economen stelden dat een eigen woning de beste spaarrekening was voor de oude dag. Tijden veranderen dus. Vandaag de dag kan in de eerste de beste elektrozaak of supermarkt een kortlopende kredietlijn geopend worden. Niet zozeer voor huizen, maar voor radio's, computers en televisiebuizen. Wie de reclameadvertenties van de krant raadpleegt, stelt vast dat kredietverstrekking vandaag de dag '(bijna) gratis' is en vooral 'éenvoudig' en 'makkelijk' te verkrijgen is. Dat doet de tak der marketing ons toch graag geloven. Maar de aanvaardbaarheid om krediet af te sluiten, betekent nog niet men zich uit als Piet of Miet Krediet. Armoede gaat soms schuil achter het breedbeeldscherm.

De maatschappelijke prijs

De eenvoud waarmee krediet afgesloten kan worden, heeft natuurlijk een maatschappelijke prijs. Vooral de onderkant van onze samenleving wordt in het ootje genomen. Signalen van OCMW's te lande komen ons ter ore. Bepaalde centra van maatschappelijk werk worden dit jaar geconfronteerd met een verdubbeling van het aantal schuldbemiddelingdossiers. Er wordt dan ook aan de alarmbel getrokken. Gezinnen met

lage inkomens doen vaak een beroep op krediet, zelfs voor kleine aankopen. Maar iedere maand komt de afrekening bovenop de huur en de vaste kosten. Het gevolg is een vaak eindeloze schulden螺旋. Vastgesteld wordt dat heel wat OCMW-cliënten niet één, maar een hele reeks schuldeisers hebben. Daar heeft de markt dan weer een 'oplossing' voor: de hergroepering van kredieten.

De schuldbemiddeling biedt echter niet altijd soelaas. Vaak slagen OCWM's er, via bemiddeling en budgetbeheer, in om voor sommige cliënten de schuld in een periode van vijf jaar weg te werken. Maar de kans op hervallen is groot. Vele centra worden bijgevolg geconfronteerd met klanten die al de revue zijn gepasseerd en opnieuw komen aankloppen. Want eenmaal schuldevrij en zonder afbetalingsplan, blijft de consumptiemaatschappij intact. Het budget is nog steeds aan de lage kant. Toch lonkt de nieuwste gsm of de recentste breedbeeldtelevisie achter een uitstalraam.⁴

Welzijnszorg, een Vlaamse organisatie voor armoedebestrijding en geassocieerd partner van het ACW is allerminst opgezet met reclamecampagnes die schoolse leningen aanmoedigen. In het veld blijft het dan dweilen met de kraan open. Vooral de commerciële logica doet het protest oprijzen. De banksector richt

zich op een financieel zwakke groep, richt zich op iets wat hun nauw aan het hart ligt – de toekomst van onze kinderen – en bieden een product

“

Heel wat OCMW-cliënten hebben niet één, maar een hele reeks schuldeisers. Daar heeft de markt dan weer een 'oplossing' voor: de hergroepering van kredieten.

aan 'op maat': een krediet voor leerplichtonderwijs. Maar wie boekt de winst op

de debetrekking? Een pervers signaal, zo meent Welzijnszorg.⁵ Betekent de democratisering van het onderwijs een legitimering van de schuldproblematiek? Kan sociale gelijkheid gerealiseerd worden door nieuwe sociale ongelijkheden in het leven te roepen?

Appels en peren

We moeten bij de les blijven. Enerzijds vallen materiële goederen onderling moeilijk te vergelijken: een televisie of een i-Pod is geen huis. Materiële goederen zijn dan weer van een andere orde dan immateriële goederen zoals onderwijs. Anderzijds hanteert niet iedere kredietverstrekker identieke regels. Sommige criticasters kunnen refereren naar de financiële crisis, grotendeels veroorzaakt door een deel van de banksector die roekeloos te keer ging en geen enkel risico schuwde. Ontstaan in de VS, de kredietsamenleving bij uitstek, deinde deze financiële tsunami wereldwijd uit.

Volgens economen is deze mondiale vloedgolf ontstaan op grond van risicovolle kredieten op de Amerikaanse hypotheekmarkt. Daarbij verstrekten banken leningen aan mensen die normaal gesproken niet voor een standaardhypotheek in aanmerking kwamen. De analyse van de kredietaanvraag werd verwaarloosd en de zekerheid dat de kredietnemer kon terug betalen, vormde geen prioriteit. Het geloof in een zelfregulerende markt was groot en er was geen nood aan een voorzichtigheidsplicht. Het zwaard van Damocles sloeg echter toe. Door

“

Armoede gaat soms schuil
achter het breedbeeldscherm.

een daling van de huizenprijzen konden veel huiseigenaren niet langer aan de financiële

verplichtingen voldoen. De gevolgen zijn bekend. Door het herverpakken van kredieten in beleggingen raakten de kredietsector en de mondiale, financiële markten in elkaar vervlochten. Bijgevolg sloeg het onheil over naar onze contreien. Heeft de banksector zijn lesje niet geleerd? Want richt die schoolse lening zich niet een doelgroep waarvan de kans reëel is dat ze met het aangegane krediet in gebreke zullen blijven?

Toch lijkt nuance in deze context op zijn plaats. Er kan ten eerste vastgesteld worden dat deze kredietcrisis ontstaan is vanuit de markt der langlopende kredieten. Gericht op de eigendomsverwerving van een woning en niet voor de aankoop van luxegoederen en de laatste hebbedingetjes. Ten tweede wordt vanuit de schuldbemiddelingstrajecten in de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn gesignaleerd dat de toename van de schuldbemiddeling niet zozeer veroorzaakt wordt door de bancaire sector. In tegenstelling tot winkels, voeren banken een grondig onderzoek uit naar het inkomen en de kredietwaardigheid van de kredietnemer. In de periode van 2007 tot 2010 bedroeg het marktgemiddelde van de omloop in achterstallige kredieten 1,68%. Uit cijfers van het Steunpunt Armoedebestrijding blijkt dat begin 2009 ongeveer 75% van de achterstallige kredietopeningen toegekend werden door niet-bancaire kredietgevers.⁶ De oorzaak van het stijgende aantal schuldbemiddelingsdossiers louter bij de banken situeren, is bijgevolg wat kort door de bocht.

Omtrent het economisch nut

Ondanks de nuance, blijft het ons, als auteurs en tevens als

adepten van een sociale beweging, hoog zitten dat banken dergelijke kredietproducten 'als oplossing' promoten. Kredietverlening is essentieel voor een goed werkende economie. Kredieten brengen geld in omloop. De vraag naar producten stijgt en de tewerkstelling wordt gestimuleerd. Iedere economie heeft nood aan een gezonde vraagstimulering. Zeker in tijden van een gebrekkige vraag ten gevolge van de onzekerheid over de toekomst dient de globale economische activiteit gestimuleerd te worden. Daar heeft een klassiek econoom zoals J.M. Keynes ons op gewezen. In die optiek pleitte hij ook voor een beleid van vraag-aanzwengeling door de overheid, bijvoorbeeld met grote infrastructuurwerken.⁷

Banken kunnen daartoe kredieten verlenen die tevens gunstig zijn ter stimulering van de economische activiteit en het verminderen van de werkloosheid. Krediet heeft ongetwijfeld een economisch nut. Maar de vraag blijft intact: kan een kortetermijnkrediet naar ouders van schoolgaande kinderen ook haar economisch nut aantonen? Zo ja, welke maatschappelijke meerwaarde wordt daarmee gerealiseerd? Heeft het verleden ook niet het economisch gevaar van een onvoorzichtige kredietpolitiek aangetoond? Banken kunnen een gegrond onderzoek voeren naar de kredietwaardigheid van de kredietnemer, zij zijn ook maatschappelijke actoren die een bepaald kredietklimaat tot stand kunnen brengen. Wanneer banken

“

Onze sociale beweging heeft in haar beleidsmatig werk de jongste jaren mee gewezen op het principe van 'responsible lending'.

zich actief engageren in de strijd tegen de wereldwijde armoede door het onderschrijven van de VN-Millenniumdoelstellingen en

het Globaal Pact, moet er ook nagedacht worden over de promotiestrategie en over de repercussies voor sociaal kwetsbare groepen van de bancaire producten die ze in hun uitstalraam plaatsen.

Sociale kwetsbaarheid

Los van het feit dat kredieten terugbetaald moeten worden, heeft deze problematiek ook raakvlakken met de sociale kwetsbaarheid. In die optiek blijven we ons storen aan het gemak waarmee dergelijke producten gepromoot worden. Niet iedere consument is bestand om aan het 'gemakkelijk krediet' te weerstaan. De kredietsector heeft een minimum aan regels nodig: krediet kan niet gepromoot worden als een oplossing voor een kort geldelijk probleem. De repercussies voor de kredietnemer zijn vaak van een lange en structurele aard: een schuldenpiraal.

In de manier waarop een product aangekondigd wordt, lijkt het evenwicht tussen de belangen van de consument en zijn bescherming enerzijds en de kredietverstrekker anderzijds, ernstig verstoord. Nochtans heeft onze sociale beweging in haar beleidsmatig werk de jongste jaren mee gewezen op het principe van 'responsible lending'. In het kader van de aangenomen Europese Richtlijn 2008/48 betreffende het consumentenkrediet werd er op gewezen dat de kredietverstrekking ver-

antwoord moet zijn. Kredietverstrekkers hebben daarbij een belangrijke verantwoordelijkheid.

In het verlengde daarvan heeft ACW ook het wetgevend werk van Katrien Partyka (CD&V) ondersteund om de Belgische wet van 12 juni 1991 betreffende het consumentenkrediet te verstrengen. Met als doel strengere regels op te leggen aan reclame voor consumentenkrediet om de kans op schuldenoverlast te beperken.⁸ Want bepaalde doelgroepen kunnen op grond van 'snel' of 'makkelijk' krediet overgaan tot impulsaankopen die hun bestaanszekerheid in gevaar brengen. Dat is geen betutteling, maar de trieste realiteit. In die maatschappelijke opdracht wist het ACW zich gesteund en aangedreven vanuit KWB, dat actief was in het platform "Dag zonder krediet". (Dit platform wou de kredietproblematiek op de politieke agenda plaatsen.)

In die optiek vinden we, samen met Welzijnszorg, de campagnes ter promotie van een schoolse lening ethisch onverantwoord. Het betreft een campagne gericht op financieel kwetsbare gezinnen. Ook de verwijzingen naar "onvoorzienbare omstandigheden" is dubieus, gezien de start van het schooljaar ieder jaar opnieuw in dezelfde periode gesitueerd kan worden. Een krediet biedt geen oplossing. Wat wel kan helpen is educatie en een klimaat waarbij mensen met een laag inkomen de bijkomende kost van een opstartend schooljaar incalculeren.

De onderwijs'markt'

Onderwijs is in onze samenleving geen hebeding. Het is een fundamentele opdracht van

de overheid, een essentiële vorm van basisdienstverlening om het aanwezige talent in de samenleving te verzilveren. Het ACW liep in haar lange geschiedenis voorop in de strijd voor de democratisering van ons onderwijs, waarbij de betaalbaarheid hoog op de agenda stond. We kunnen niet aan de realiteit voorbij: schoolrekeningen blijven een zware last op het gezinsbudget, maar de vraag is: zijn die kredietlijnen de oplossing en bijgevolg echt nodig op vlak van schoolkosten? Is studeren echt zo duur als beweerd?

Wat betreft het leerplichtonderwijs zijn de enige referenties inzake schoolkosten HIVA-onderzoeken⁹. De Gezinsbond zorgt jaar na jaar voor een verrekening van de bedragen. De kosten variëren volgens leeftijd, leerjaar, school, soort studierichting,... Een gemiddelde nemen voor het lager of het secundair onderwijs zegt daarom niet zo veel.

Enkele jaren geleden presteerde minister Vandenbroucke het om een decreet kostenbeheersing gestemd te krijgen. Alle materiaal dat noodzakelijk is om de eindtermen te realiseren, moet een school kosteloos aanbieden aan ouders. Scholen worden hiervoor per leerling ruimschoots voor vergoed¹⁰. Schooluitstapjes, abonnement op een tijdschrift,... in het lager onderwijs kunnen, mits ouders jaarlijks niet meer dan € 60¹¹ mogen betalen. HIVA-onderzoek wees uit dat ouders gemiddeld € 30 per schooljaar bestedden aan die kostenpost. Meerdaagse uitstappen kosten over de zes jaren van het lager onderwijs maximaal € 360.

An sich lijken de bedragen betaalbaar. Geen probleem, zou je denken. Ware het niet dat

niet alle scholen passers mee naar huis geven. Hoe moet je dan je huiswerk maken? Turngerief, maaltijden,... zijn niet verrekend. Scholen horen zich te houden aan billijke tarieven. Voor mensen met een precair gezinsbudget wegen twee schoolkinderen echter door. Daarom werd het studietoelagestelsel aangepast zodat de toelage dekkend is. De minister neemt zich voor om te evalueren of de drie pijlers (nog) in evenwicht zijn. Ondertussen weerklinkt het gemor van scholen luid in de media door over die factuur. Te weinig, niet leefbaar, ouderverenigingen worden talrijk opgericht om meer geld binnen te sprokkel... Ware het niet dat het geld niet gebruikt wordt waarvoor het bedoeld is. Maar daar zwijgen we over.

In het secundair weigert de overheid het principe van een maximumfactuur uit te werken. De kostenplaatjes lopen zo uiteen dat er onmogelijk één lijn te trekken valt. Daarom zet minister Smet, in navolging van zijn voorganger, in op sensibiliserende kostenbeheersing. Niets afdwingbaar voor ouders. Tot vóór de crisis kregen scholen voor elke leerling die in een welbepaald leerjaar van een opleiding voor een knelpuntjob inschreef, een premie. Deze tussenkomst moest integraal afgetrokken worden van de ouderlijke bijdragen. De minister organiseerde zijn besparingen zo dat hij niet aan het hart van onderwijs zou raken. Je moet natuurlijk eerst kunnen betalen voordat je onderwijs kunt genieten.

Meer en meer scholen spreken incassobureaus aan om niet betaalde ouderbijdragen te innen. Scholen stellen enkel ouders te viseren die weigeren te betalen omwille van het principe

'kosteloos onderwijs'. Aan de 'echte' arme ouders wordt een gespreide betaling voorgesteld. Tussen willen en kunnen betalen zit een dunne grens. Wil elk gezin zomaar open en bloot telkens opnieuw z'n budgetverhaal doen?

In het hoger onderwijs is de situatie van een andere orde. De bedragen zijn hoog en horen stuk voor stuk bij het begin van het academiejaar betaald te worden. Twee maanden huur als waarborg voor een kot of een treinabonnement voor de pendelaar, inschrijvingsgeld en hopen dat de aanvraag voor studiefinanciering aanvaard wordt, cursusmateriaal,... Amper een kwart van de studenten komt in aanmerking voor een studiebeurs. Bovendien ligt de inkomensgrens voor een volledige beurs onder de armoedegrenzen en volstaan de beursbedragen niet voor alle directe studiekosten¹². Een studiefinanciering alleen volstaat niet. Studentenvoorzieningen komen tussen, geven leningen, zoeken afbetalingsplannen. OCMW's krijgen studenten over de vloer. Is het hun taak om en leefkosten en studiekosten voor te schieten?

Het blijft een heikel punt: lenen voor je studies zonder zekerheid dat je zult slagen noch je diploma weet te verzilveren. Dit past niet in een democratiseringsverhaal. Elke student heeft recht op onderwijs en moet dus ook ten volle kunnen participeren, volgens eigen mogelijkheden. De financiële gezinssituatie mag geen drempel vormen voor deelname aan onderwijs.

Vlaanderen wil een kenniseconomie worden. Vlaanderen In Actie had het over stevig opgeleide mensen die nieuwe inzichten vlot bijbe-

nen. Doorbraak *De Lerende Vlaming* heeft het over een aanzienlijke stijging van het aantal jongeren met een diploma hoger onderwijs ongeacht herkomst, werksituatie of opleidingsniveau van hun ouders. Kinderen van niet-hooggeschoolde ouders bereiken een participatiegraad van ruim 60% in het hoger onderwijs. Vlaanderen heeft inderdaad enkel de grijze hersencellen, het talent en de inzet van mensen als grondstof. Talent is met andere woorden één van de voornaamste activa die we hebben als regio, in het bijzonder in een competitieve kenniseconomie.

Waarom dan blind blijven voor de financiële hindernissen? Logisch dat banken hun kans ruiken en met enthousiasme in het vacuüm springen dat de overheid laat. België ratificeerde in 1983 het Pact van New York¹³ waar kosteloosheid van het onderwijs voor een ieder geleidelijk waar dient gemaakt te worden.

Conclusie: de vrije markt zal aan zet blijven zolang niet elke secundaire school een kostenbewuste houding aanneemt en zolang de schooltoelage niet gedifferentieerd kan worden volgens opleidingskost. Private leningen overbodig maken in het hoger onderwijs zal veel meer moed kosten. Anderzijds dringen we er bij de bancaire sector op aan de dialoog met organisaties zoals Welzijnszorg aan te gaan. Om proactief bij de ontwikkeling van specifieke, bancaire kredietproducten rekening te houden met de kwetsbare groepen. In die optiek bestaan er al goede initiatieven waarbij de banksector samenwerkt met organisaties zoals Hefboom in het segment van de microkredieten.

De mevrouwen Leexia wijzen uiteindelijk op één dringende uitdaging voor de overheid: de solidariteit voor de lerende sterker te laten spelen.

-
1. Morea, A.-M. (2007/3). *Digitale kloof in Vlaanderen*. Brussel: studiedienst van de Vlaamse Regering.
 2. *De Standaard*, 16 september 2010.
 3. Toespraak M. Vandenbroucke, Verbondsscretaris Midden en Zuid-West-Vlaanderen, startavond Midden en Zuid-Westvlander, 22 september 2010, De Leest Izegem.
 4. *De Standaard*, 16 september 2010.
 5. Persbericht Welzijnszorg, 3 september 2010.
 6. www.armoedebestrijding.be/cijfers_schuldoverlast.be
 7. Berlage, L., Decoster A. e.a. (1997) *Inleiding tot de economie*. Universitaire pers Leuven, p 715-717.
 8. Partyka, K. (2008) *Wetsvoorstel tot wijziging van de wetgeving inzake consumenten- en hypothecair krediet voor wat betreft reclame*, Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 12 februari 2008, Brussel.
 9. Bollens, J. & Poesen-Vandeputte, M. (2007). *Studiekosten in het basisonderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben*. Leuven: HIVA.
 10. Poesen-Vandeputte, M. & Bollens, J. (2008). *Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben*. Leuven: HIVA.
 11. De werkingsmiddelen werden structureel met € 175 per leerling opgetrokken. De budgettaire crisis zorgt er voor dat dit bedrag momenteel niet geïndexeerd wordt.
 12. In het kleuteronderwijs gaat de scherpe maximumfactuur tot € 20 per schooljaar per kind. Een plafond voor meerdaagse uitstappen is 0 € omdat overnachtingen met kleuters heel zeldzaam zijn.
 13. Een maximale studietoelage dekt voor een hogeschoolstudent op tot slechts 76% van de studiekost uit 1998-99. VSK
 14. Kosteloos (leerplicht) onderwijs komt eveneens in andere internationale verdragen aan bod. Bv.: Universele Verklaring Van De Rechten Van De Mens (art.26), verdrag van de rechten van het kind (art.28), internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (art.13-14). (2009). Memorandum voor de regionale verkiezingen van 7 juni 2009. p.4.